

PRIEDAS

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2006 KOVO 4 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr.44 (9)

Globalizuotas pasaulis

ir tautinės tapatybės problema

Pranešimas, padarytas 2006 m. vasario 8 d. Lietuvos Mokslų akademijoje

ROMUALDAS GRIGAS

Globalizacijos pobūdis

Globalizacijos ženklus mes stebime nuo seniausių laikų. Ugnies, lanko, rato paplitimas; parako, popieriaus, spausdinto rašto išradimas buvo tipiškiausi visuotinės kultūros arba globalizacijos požymiai. Pačioje žmogaus prigimtyje tūno siekis ne tik pažinti pasaulį, bet ir pajungti jį sau, paskleisti ir įtvirtinti save kaip biologinę rūšį visoje mūsų planetoje, pasinaudojant tuo, kas naujausio yra atrandama.

Tačiau visi išradimai iki pat vėlyvųjų amžių nepretendavo suskaldyti etnosociumo (t.y. genties, tautos) tapatybės, jos savasties branduolio. Gentis, tauta išlikdavo sveika, gyvybinga ir būtent su savąja tapatybe siekianti įsitvirtinti pasaulyje. Žinoma, išskyrus tuos atvejus, kai kita, galingesnė, sumaniau pasinaudodama išradimais ir kitais globalizacijos ženklais, siekdavo aną pavergti ar sunaikinti... Deja, socialinis pasaulis kitoks, nei gyvulių ar žvėrių – pastarieji savo rūšies viduje taip nesusipriešina, nesidrasko, kaip mes, žmonės.

Ir vis dėlto žmonių pasaulis buvo ir dabar dar išlieka panašus į dekoratyvinį parką ar botanikos sodą, kuriame auga daugybė egzotinių augalijos rūšių, pasipuošusių išskirtine lapija ir spalvingais žiedais. Jie kelia visų mūsų susižavėjimą.

Bet sugrįžkime prie globalizacijos.

Jos ženklus – kokie jie bebūtų, geri ar blogi – mes turime priimti ir suvokti su pačia geranoriškiausia atida. Pirmiausia, turime suvokti, kad mus kaip žmoniją jungia, gelbsti

ją nuo nelaimių, kas padeda likviduoti konfliktus ir kas teikia galimybę ne tik mums kaip rūšiai išlikti, bet ir išsaugoti visų mūsų bendrąją tėvynę – žemę.

Štai čia ir susimąstykime.

Nūdieninė globalizacija yra įgijusi visai kitą pobūdį! Ji kėsina ne tik į etninės, tautinės ar nacionalinės, bet ir į individualios tapatybės branduolį. Ką tai reiškia?

Žmogus atplėšiamas nuo gamtos. Nuo protėvių. Nuo tėvų. Nuo šeimos. Nuo istorinės atminties. Nuo kultūros paveldo. Atplėšiamas ir nuo autoritetų, kokie jie bebūtų: fiziniai asmenys, jų kūriniai ar doktrinos. Netgi nuo tokio autoriteto kaip dešimt Dievo įsakymų...

Žmogus atplėšiamas ir nuo žemės lopinėlio, vadinamo tėviške ar tėvyne...

Mainais jam suteikiama laisvė – vadinamasis „laissez faire“ – nevaržomos veiklos principas. Žmogus įgyja laisvę judėti erdveje ir kultūroje. Tai didis civilizacijos laimėjimas, jį pačią darantis stipresne. Bet kartu žmogus pasilieka laisvę laikyti ar nesilaikyti dorovinių išpareigojimų, tapti neonomadu ir net zombiu... Taip pat aiškėja, kad jo laisvė tam tikra prasme yra iliuzorinė. Kad ji tampa vis labiau priklausoma nuo kapitalo, politinių struktūrų „mass media“ ir net teisėsaugos tarpusavio suokalbiškumo. Pastarasis reiškiny – vienas būdingiausių šiuolaikinės globalizacijos požymių. Yra ir kitų, kurie kelia pamatuotą tautų, pasaulio visuomenės nerimą ir kurie yra tapę tiesiog neišvengiamais civilizacinio vyksmo palydovais.

Lygiai prieš tryliką metų (1993), žinomas JAV politikas Zbigniew

Nukelta į 2 psl.

„Turbūt dar galima pasipriešinti prieš galutinę kapituliaciją. Ar yra Lietuva, ar nėra? Žemėlapyje yra, bet ar ji yra mūsų sąmonėje ir kiek tos Lietuvos yra Lietuvoje?..“

ŠIO ŠEŠTADIENIO PRIEDO PUSLAPIUOSE

Globalizuotas pasaulis ir tautinės tapatybės problema • Archeologo prof. Jono Puzino 100-mečio minėjimas Lietuvoje • Eilėraščiai – Pranas Visvydas ir Anatolijus Kairys • „Salve“ detektyvams ir „Requiem“ profesorui R. Šilbajoriui • Aštuoniasdešimtmečio debiutas • Rašytojui Liudui Dovydeniui – 100

Modernus Vilnius.

Žemaitija.

J. Kuprio nuotrauka

Globalizuotas pasaulis

Atkelta iš 1 psl.

Brzezinski savo monografijoje *Nebevaldomas pasaulis* (Tvermė, 1998) rašė: „Amerikos visuomenė negali būti pavyzdžiu pasauliui, – tiek moralės, tiek praktinės ekonomikos atžvilgiu“. Kodėl? Todėl, kad šio autoriaus nuomone, Amerikos visuomenė yra užvaldyta kornukopinės etikos, tai yra materialinių ir juslinių poreikių suabsoliutinimo (224 p.). Anot Z. Brzezinski, „neribotas santykinės mažumos asmeninių įgeidžių tenkinimas ne tik didina globalinę nelygybę, bet ir demoralizuoja visus: ir išrinktuosius, ir atstumtuosius“ (229 p.).

Praeis penkeri metai ir Brzezinski antrins pats George Soros. Šis pasaulinio masto makleris ir filantropas, be kita ko turėdamas dar ir puikų filosofo išsilavinimą, savo knygoje *Pasaulinio kapitalizmo krizė* (Tyto Alba, 1998) į apyvertą įves rinkos fundamentalizmo sąvoką, kuri anot jo, geriau nei „laissez faire“ (nevaržomos veiklos) principas nusako nūdieninio pasaulio esmę. Soros neslapukaudamas pareiškė, kad „rinkos fundamentalizmas siekia panaikinti kolektyvinius sprendimus ir rinkos vertybes padaryti pranašesnėmis už visas politines ir socialines vertybes“ (24 p.). Jis atvirai, be jokio cinizmo porcijos teigs, jog rinkos fundamentalizmui nėra jokių kliūčių – savo dominavimui jis pajungia net tik politinius ar nacionalinius, bet dorovinius ir net estetiškus idealus bei įsitikinimus.

Esu sociologas ir, kaip aš suprantu, šios mano profesijos pagrindinė funkcija yra socialinių sistemų, socialinės organizacijos jautriausių, pažeidžiamiausių (ligos apniuktų) vietų nustatymas. Po šių pastangų turėtų sekti jau atitinkamai pakoreguoti politikų, politinių struktūrų,

valdybos specialistų veiksmams...

Piešdamas nūdieninės globalizacijos kritinį vaizdą, vėlgi pasiremsiu žymaus amerikiečių mokslininko, lyginamosios teisės specialisto Harold Berman teiginiu (paimitu iš jo fundamentalaus veikalo *Teisė ir revoliucija*, Pradai, 1999): „Vakarų teisės tradicija, kaip ir Vakarų civilizacija, XX a. ištiko krizę, didžiausia iš visų kada nors buvusių“... (56 p.) Anot šio autoriaus, teisė išsprūdo iš kultūros ir pavirto tokia pat preke, kurią siūlo ir kontroliuoja rinkos fundamentalizmas.

Prieš trejus metus paskelbtos knygos *Necivilizuota civilizacija* (lietuviškasis variantas – 2004 m.) autorius Horst Kurnitzki su savotiško įtūžio gaidelės rašys: „Nusigręžę nuo švietimo ir mąstymo, radikalaus ekonominio liberalizmo gynėjai kartu atsisakė ir visų humanistinių tikslų, virsdami negailestingos visuomenės konkurencinės kovos apologetais. Esminiu kultūros bruožu tapo rizika, o birža virto visuomenės modeliu“ (9 p.). Knygos baigiamajame žodyje šis autorius konstatuoja: „Ne stebuklas, kad su ekonomine globalizacija koja kojon žengia ir prievartos globalizacija“ (212 p.).

Baigdamas šią trumpą, labai fragmentišką kitų autorių pateiktą šiuolaikinės globalizacijos charakteristiką, negaliu susilaikyti nepacitavęs dabar labai populiaraus tinklaveikos visuomenės (!) tyrinėtojo M. Castells. Visapusiškai apmąstęs globaliniais, ypač informaciniais ryšiais susiaistytą pasaulį, šis mokslininkas teigia: „pagrindiniu socialinės prasmės šaltiniu tampa tapatumo – kolektyvinio ir individualaus, primesto ar sukonstruoto paieška“. Jo nuomone, nūdienos pa-

saulyje, nepriklausomai nuo visuotinės kultūros paplitimo, žmonių būrimasis vyksta tapatumo: religinio, etninio, teritorinio, nacionalinio pagrindu. Todėl šis autorius atkreipia dar ir į tai, kad religinis fundamentalizmas, koks jisai bebūtų: islamiškasis ar judaistinis, šiais laikais „tapo galingiausiu asmeninio saugumo bei kolektyvinio telkimosi veiksniumi“ (*Tinklaveikos visuomenės raida*, 2005 m. 19 p.).

Kodėl M. Castells, sakytume, taip primygtinai akcentuoja tapatumą? Jam tai pakankamai aišku ir todėl visų tų motyvų neišskleidžia. Tačiau apie vieną iš jų, kuris išplaukia iš visos solidžios monografijos konteksto, aš nurodysiu... Žmogus, kuris ištisas dienas prasėdi prie kompiuterio, nuolat naršo po interneto tinklainę, yra vis labiau atplėšiamas nuo prigimtinių kultūros. Jis ima gyventi virtualiajame, t. y. dirbtinai, iš antrinių šaltinių sukonstruotame pasaulyje. Toks asmuo vis labiau praranda ne tik tėvynės įvaizdį, jos išgyvenimo jausmą, bet ir emocionalumą, betarpiškumą grindžiamą prisirišimo prie kitų žmonių jausmą.

Žodžiu, tinklaveikos arba kaip dar ją vadina – žinių visuomenė – ta globalizacijos konkretybė, šalia didžiųjų globalizacijos laimėjimų, reiškia taip pat ir pakankamai ženklus pralaimėjimus, tarp jų žmogaus tarpumą dar ir tinklaveikos vergu, t. y. asmeniu, kurio mąstymo ir elgsenos laisvė, jam patiam to net nenučiuojant, yra ganėtinai dozuota ir kreipiama pasaulio galingųjų konstruojama kryptimi.

Visi su nerimu stebime sparčiai augantį, nežinia kuo pasibaigiantį Vakarų ir Islamo civilizacijų konfliktą. Neatmeskime: jo pagrindą sudaro tas pats Vakarų civilizacijos

visiems brukamas rinkos fundamentalizmas, tautų dvasinės kultūros tradicijų ignoravimas.

Dabar įsivaizduokime ne visą pasaulį, o Lietuvą – mūsų tėvynę, kuri pastaruosius šimtmečius buvo kėčiama sunkiausių, kokios tik gali būti, dramų ir katastrofų.

Mūsų politinės sociologijos teoretikas, Klaipėdos universiteto proktorius Vaidutis Laurėnas, savo išpūdingoje studijoje „Tautos delokalizacijos trauma“ (patalpintoje kn. *Tautinės tapatybės dramaturgija*, VPU. 2005 m.) rašo: „...lietuviai, net gyvendamas Lietuvoje, gali prarasti ir neretai jau praranda savo etninę, kultūrinę ir teritorinę tapatybę, nes jis tampa tiesiog pasauliniu vartotoju“ (174 p.). Aš savo kolegą papildysiu kitaip... Pati pavojingiausia drama, kurią mes dabar išgyvename ir apie kurią dar kalbėsiu, yra valstybės atskirties nuo etninės lietuvių tautos drama. Tautos suverenų teisę, kurios įrašytos Konstitucijoje, vos ne totaliai pasisavino pati valstybė. Yra valstybė – gyventojai ir yra valstybė – administracija. Kalbu apie jų susipriešinimą. Nesunku susigaudyti, kad toji drama gali būti aiškinama ne tik kaip globalizacijos produktas, bet ir kaip itin palanki terpė būtent mūsų šalyje reikšties negatyviausiems globalizacijos palydovams (žinoma, tarp jų ir tiems, apie kuriuos buvau užsiminęs anksčiau).

Tapatybė ir jos esmė

Kas yra tapatybė? Tai kiekvieno iš mūsų savastis, individualybė, išskirtinumas bruožai. Mūsų tapatybė yra sukomponuota iš daugelio sudėtinių elementų: tautinio, socialinio, religinio, kultūrinio, regioninio, profesinio ir t. t. Tų elementų kaita labai netolygi, kaip netolygus būna ir tų ar kitų sudedamųjų dominavimas, vaidmuo. Identiteto arba tapatybės raiška – tai ir procesas, trunkantis visą gyvenimą. Čia įsipina nuolat kintanti profesinė veikla, istorinė atmintis bei kultūrinis paveldas, jų įtakoje besiformuojantis pilietiškumas ir nacionalinis patriotizmas. Nūdienos pasaulyje tautinė tapatybė nebūtinai privalo būti dominuojančiu savasties elementu. Bet vis dėlto, kai mes kalbame apie tapatybę, dažniausiai kalbame apie etninę, tautinę ar nacionalinę tapatybę. Kadangi ji išreiškia ne tik kultūrinę, bet ypač politinę tautos, visuomenės organizaciją, todėl yra vos ne pastoviai „išrandama“ ir perkonstruojama priklausomai nuo keliamų socialinių politinių tikslų ir priklausomai nuo to, kokios dominuoja istorinių faktų bei procesų interpretacijos. Šie pastebėjimai apima ir pačios tautos įvaizdį, kuris ne tik įtakoja asmens tapatumą, bet ir pats nuo jo tam tikra dalimi priklauso.

Toks nuolatos „revizuojamas“ tautos įvaizdis, o taip pat ir tautinė tapatybė gali praturtėti suvokus, jog tauta yra ne tik socialinės evoliucijos pagimdytas išskirtinis žmonių bendruomeninio sutarimo, kultūros akumuliacijos ir savitesnio jos plėtojimo būdas; ir ne tik dorovinio autoriteto valstybei ir jos pi-

Žemaitija.

J. Kuprio nuotrauka

Staigus sovietinių koncentruotų ūkių sunaikinimas. Jis buvo įvykdytas dar ir paniekinant niekuo nekaltus kaimo žmones: pravardžiuojant juos kolhozinkais ir predsedateliais. Vėjais buvo paleisti dešimtys milijardų nacionalinio turto.

liečiams išikūnijimas. Tauta yra ta pasaulio bendruomenės dalis, per kurią pasireiškia ne tik pasaulio įvairovė, globalinis socialinis vyksmas, bet dar ir tvarkos palaikymas. Todėl tautiškumą, tautinę tapatybę turėtume vertinti ne tik kaip tautos tęstinumo garantą, bet ir kaip žmogaus egzistencijos, bendravimo su kitais, su kitu pasauliu prasminį pamatą. Tai reiškia taip pat, jog tautinę (nacionalinę) tapatybę privalome suprasti ne tik kaip savęs teigimą, bet ir kaip pasaulio turtinumo, kaip jo universalumo atspindį ir jo gyvybingumo šaltinį.

Apie tautinę tapatybę, apie nacionalinio elgesio bruožus mąstome ir privalome mąstyti patiais įvairiausiais pjūviais ir aspektais. Na, o savikritiškumas, savianalizė tokio mąstymo erdvėje tiesiog būtina jau vien dėl tos priežasties, kad mes – nuolat susipriešinanti ir dūlėjanti tauta.

Iš savo istorijos visi mokosi. O mums iš jos mokytis kur kas svarbiau, nei kokiame nors mūsų kaimynui rusui ar lenkui. Buvo proga, galėjome kaip tauta likti bent lygiaverte lenkams! Dabar gi – mes nykstanti tauta. Tai reiškia, jog istorija ne tik mus skriaudė, bet ir mes patys, kaip tauta, ir ypač jos valdovai, greičiausiai darėme esminių klaidų. Kalbėsiu apie tą lietuvių tautinės tapatybės elementą, kurį galėtume priskirti politinės elgsenos sričiai.

Mes, vyresnioji karta, buvome ugdomi didvyriškos istorijos dvasioje. Ji tapo mūsų tapatybės dalimi. Todėl ir šiandien tebesame jautrūs kritiškiesiems jos vertinimui. Prisiminkime kad ir daugelio iš mūsų reakciją į neseniai paleistą tezę, jog negalima toliau judėti (modernizuotis) laikantis vien Daukanto, Kudirkos, Basanavičiaus ar Maironio. Jog nebeįsivaizduojama stovinuoti liaupsinant savo istoriją, arba nuolat dejuojant dėl patirtų savo kančių bei netekčių.

Po tokios štai įžangėlės drįstu iškelti vieną neigiamą visų laikų mūsų tapatybės, mūsų nacionalinio būdo, o gal teisingiau išsireiškus – mūsų politinių vadų elgsenos bruožą. Tai skuboti, nepakankamai toliaregiški sprendimai, po kurių driekiasi aiškiai negatyvūs istoriniai padariniai. Galima čia nesunkiai išvelgti ir įsiteikimo stipresniajam, galingesniajam bruožą, pamirštant savo nacionalinį orumą.

Suprantama, kad pavyzdžiai, kuriuos dabar pateiksiu, yra diskutuotini.

Pirmas pavyzdys:

Mindaugas ir tų laikų Lietuva.

Kaip žinome, būsimasis mūsų karalius centralizuotą valstybę būrė nesiskaitydamas su priemonėmis. Taip būta ir pas kitus. Bet štai, dar neįtvirtinęs centralizuotos valstybės tradicijos, jos struktūrą, Mindaugas skubiai priima krikštą, formaliai įvesdamas krikščionybę ir visoje valstybėje.

Toks skubėjimas Mindaugo priešinkams palengvino organizuoti maištą. Karalius nužudomas, Lietuva praranda Romos Katalikų Bažnyčios provincijos statusą, kuris bus atgautas tik praėjus 650 metų. Visus tuos šimtmečius lenkai, per kuriuos krikščionybė vėl buvo įves-

ta, įgijo teisę daryti didžiulę įtaką mūsų baltiškajai kultūrai, mūsų mentalitetui, žinoma, toli gražu – ne vien teigiama kryptimi.

Mindaugas orientavosi į lietuvių etninių žemių apjungimą. Tačiau po jo žūties etninių žemių ir kultūros telkimo tendencijos, kuri buvo jau pakankamai išryškėjusi pas mūsų kaimynus, tarsi ir nebėliko. Galima daryti atsargią prielaidą: nepakankamai paruoštas žemių apjungimas ir ypač krikščionybės įvedimas, o po to vykęs maištas bei vidaus sumaištis, leido vėlesniems Lietuvos valdovams lengviau atitrūkti nuo etninės tautos interesų ir savo dinastinius interesus iškelti kaip dominuojančius. Prasidėjo lietuvių ekspansinės istorijos laikotarpis, kuris lietuvių baltiškajai kultūrai ir tautos tęstinumui nežadėjo nieko gero.

Antras pavyzdys:

Rzeczpospolita, t. y. abiejų tautų respublika.

Lietuvių valdantysis elitas, per mišrias vedybas ir kitais būdais pakankamai susilavėjęs, ne tik nesugebės tai valstybei – imperijai deramai atstovauti ir ginti etninės lietuvių tautos kultūros, jos interesus. Įsitvirtins dar ir pleištas, atsiradęs tarp etninės tautos ir valstybės politinių struktūrų. Šį pleišta, t. y. aristokratijos arba elito atitolimą labai sustiprins lenkų kalba, kaip valstybinė, kuri jau per prievartą bus brukama ir etninės tautos pagrindui – liaudžiai. Etninių žemių tirpimas sustiprės, o baltiškoji kultūra užsikonservuos valstietijoje.

Persikelkime į mūsų laikus.

Staigus sovietinių koncentruotų ūkių sunaikinimas. Jis buvo įvykdytas dar ir paniekinant niekuo nekaltus kaimo žmones: pravaržiuojant juos kolhozninkais ir prieduradeliais. Vėjais buvo paleisti dešimtys milijardų nacionalinio turto. Pastebėsiu: taip nepasiegti vokiečiai. Bet svarbiausia – nestabdomai buvo įsuktas kaimo – mūsų tautos lopšio – visuminės degradacijos smagratė. Nesistebėkime jos mastu. Protingiau būtų susimąstyti: ar galėjo kaimo žmones pakelti ir kaimo žmonių dvasinė kultūra išlikti per pusšimtį metų išgyvenus keletą jų siaubusių revoliucijų? Deja, iki šių dienų kaimas yra pasilikęs valstybės podukros, našlaitės Sigutės padėtyje.

O skubotas, tiesiog Briuseliui įsiteikiantis balsavimas Seime už naująją Europos Konstituciją? Arba Ignalinos AE uždarymo, euro įvedimo klausimai? Kodėl ES senbuvės: Anglija, Danija, Airija nekalba apie eurą? Greičiausiai dėl to, kad joms labiau rūpi savi interesai, tautos ir jos valstybingumo tęstinumo dalykai.

Mąstant apie lietuvių tautinę, nacionalinę tapatybę ir jos įtvirtinimą, teigiamu poslinkiu reikia pripažinti tai, kad dabartinis Švietimo (š. m. sausio 6 d.) pasitarimo metu pripažįsta, jog „silpniausia grandis Lietuvos visuomenėje – jaunimas“. O ir pats šalies vadovas nemažiau buvo savikritiškas, pareikšdamas, kad „metas rimtai susimąstyti, ar patriotizmo samprata, tiksliau, jos

Tautinių šokių šventė.

J. Kuprio nuotrauka

Tauta savyje kaupia ir istorinę atmintį, ir kultūrinį paveldą, ir tobulesnio gyvenimo siekį, ir dvasinėmis, dorovinėmis vertybėmis grindžiamą bendruomeninį sutarimą.

stoka mūsų visuomenėje, netampa grėsme mūsų sąmoningam valstybingumui? Ar nepriejome prie pavojingos ribos, kai, pavyzdžiui, jaunimas iš patriotizmo net atvirai pasišaipo". Bet gal dar atviriau ir griežčiau tame pasitarime bus pasisakęs prof. V. Landsbergis: „Turbūt dar galima pasipriešinti prieš galutinę kapituliaciją. Ar yra Lietuva, ar nėra? Žemėlapyje yra, bet ar ji yra mūsų sąmonėje ir kiek tos Lietuvos yra Lietuvoje?..“

Dabar galėtume daryti vieną apibendrinimą: europinės integracijos ir, žinoma, globalizacijos sąlygomis, lietuvių tautinei tapatybei (lyginant ją kad ir su kaimyninėmis šalimis) ženkliai trūksta bene svarbiausio elemento – tautinės savivokos ir nacionalinio bei valstybinio patriotizmo. Gal viso to ir yra, bet tai, kas yra toli gražu nepatenka į valstybės gyvenimo apyvarstą. Gal reiktų šią mintį patikslinti štai taip: valstybė, jos politinės struktūros dabar, dairydamosi į Briuselį ar Vašingtoną, linkusios toliau tęsti sovietinę ideologinių internacionalizmo alsuojančią tradiciją. Jos ir šiandien nedrįsta apie tuos dalykus atvirai kalbėti. Esama pagrindo manyti, kad taip elgiamasi, toli gražu, ne tik „iš tradicijos“. Ko gero, taip elgiantis yra saugiau ne tik politinėms ar valdžios struktūroms, ne tik finansiniam kapitalui, bet ir „mass media“ (didžiajai ziniasklaidai). Nes piliečiai, ypač jaunimas, jeigu jie užsikrės dar ir tautine savivoka, nacionaliniu orumu, gali tapti labiau organizuoti ir, ko gero, sumanytų rimčiau kontroliuoti anksčiau įvardintų struktūrų elgseną...

Taigi, geriau yra likti „beveide valstybe“ ir, štai taip įsiteikus pasaulio galingiesiems ir rinkos fundamentalizmui, užsitikrinti sau ramesnes pelningesnes vietas ir ateitį. Ir visai nesvarbu, kad, pagrindiniai dėl emigruojančio iš šalies jaunimo,

esame atsidūrę dar ir nebesustabdomos demografinės katastrofos prieangyje...

Mūsų tapatybės rezervai

Formuluoju klausimą: ar esama rezervų, kurie sustiprintų mūsų tapatybę? Žinoma! Netgi tų, kurie būtų visiems prieinami ir nesunkiai išjudinami! Netgi tų, kurie gali būti patrauklus ne tik mums, bet ir atsivėrusiai Europai! Geologų kalba kalbant – būtent tokie rezervai glūdi tiesiog žemės paviršiuje, tarsi kokie dulkėmis apnešti, purvu apskretę grynuoliai.

Apsiribosiu tik keliais pastebėjimais...

Kadaise, o tiksliau: VII–X amžiuje mūsų protėviai, kurie dar nesivadino lietuviais, pylė piliakalnių. Reikia įsivaizduoti, koks tai buvo alinantis ir greičiausiai ne vieną dešimtmetį trukęs atskiro piliakalnio supylimas. Tačiau tas darbas turėjo didžiulę prasmę. Kalbu toli gražu ne apie gynybinę, karinę piliakalnio funkciją, o apie platesnę teritorinės bendruomenės narį – piliečių telkimo funkciją.

Tautų kraustymosi išjudinti slavai jau buvo užėmę didžiules baltų teritorijas. Kodėl taip atsitiko, būtų atskira pokalbio tema. Mūsų protėviai buvo priversti imtis kitokios, griežtesnės teritorinės bendruomenės į kumštį buriančios organizacijos – prievolinės, sukarintos organizacijos. Suprantama, dvasinio gyvenimo ir geresnio materialinio apsirūpinimo sąskaita. Tam kaip tik ir pasitarnavo piliakalnių statymo, jų supylimo idėja. Tikėtina, kad jie, kaip ir supilti alikakalniai, pasitarnavo dar ir šventykloms po atviru dangumi. Mūsų protėvių įsitikinimu, Pasaulio Sutvėrėjas – vadintą Sotvaru, Praamžiu, Pradžiapaciu, įvartyti į uždara

Archeologo prof. Jono Puzino 100-mečio minėjimas Lietuvoje

ALGIRDAS GIRININKAS

Aldona Puzinaitė-Čepėnienė ir Živilė Puzinaitė-Tamošiūnienė Vytauto Didžiojo karo muziejaus Archeologinėje salėje mokslinės konferencijos, skirtos prof. J. Puzino gimimo 100-mečiui, metu.

2005 m. spalio 1 d. sukako 100 metų, kai gimė Lietuvos mokslinės archeologijos pradininkas profesorius Jonas Puzinas. Šis iškilus Lietuvos mokslininkas, kuris padėjo Lietuvos archeologijos mokslo pagrindus, suformavo pirmąją Lietuvos archeologų mokyklą ir pradėjo akademines Lietuvos priešistorės studijas, ilgus pokario metus Lietuvoje buvo nepelnytai menkinamas. Tik atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, šis profesionalios Lietuvos archeologijos mokslo pradininkas tarsi sugrįžo į Lietuvą, kuri jam buvo brangi, kuriai skyrė visus savo darbus.

Garbingam profesoriaus Jono Puzino jubiliejui pažymėti Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejaus ir Lietuvos archeologijos draugijos iniciatyva buvo paruošta minėjimo programa, kurios renginiai vyko sauslėto spalio 1-osios dieną. Tai buvo mokslinė konferencija, jubiliejinė paroda „Jonui Puzinui – 100 metų“, pristatyta filmo premjera „Jonas Puzinas“, išleistas Lietuvos archeologijos leidinys, skirtas Jono Puzino gimimo 100-mečiui. Po konferencijos dalyviai, kartu su iš JAV

atvykusiomis profesoriaus dukromis – Aldona Puzinaitė-Čepėnienė ir Živilė Puzinaitė-Tamošiūnienė bei jų vyrais, nuvyko į sutvarkytos gimtosios profesoriaus Jono Puzino tėviškės sodybos vietą Svaronių kaime (Ukmergės rajone), kur taip pat įvyko archeologo atminimo pagerbimas.

Vienoje iš Vytauto Didžiojo karo muziejaus ekspozicijų salių vykusios konferencijos svečius ir dalyvius pasveikino Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejaus direktorius Juozas Jurevičius. Pranešimą „Jono Puzino

gyvenimo kelias“ skaitė dr. Gintautas Zabiela. Jis išsamiai supažindino su svarbiausiais profesoriaus biografijos faktais. Pranešime „Jonas Puzinas – akademines Lietuvos archeologijos pradininkas“ habil. dr. Algirdas Girininkas supažindino su profesoriaus moksline veikla ir jo indėliu Lietuvos archeologijos mokslui. Dr. Agnė Čivilytė pranešime „Jonas Puzinas – Heidelbergo universiteto daktaras: archeologijos profesionalumo link“ buvo nagrinėjamas profesoriaus mokslinio požiūrio į archeologiją formavimasis jo studijų Heidelbergo universitete metu ir šių studijų reikšmė Lietuvos archeologijos mokslo raidai. Dr. Vykintas Vaitkevičius supažindino su nedaug kam žinomu profesoriaus mokslinės veiklos faktu – apie dešimtį tūkstančių kortelių apimancią archeologijos terminų kartoteką, kurios sudarymas ženkliai prisidėjo prie šiandieninės archeologijos terminijos. Doktorantas istorikas Aurelijus Gieda išgiliojo į profesoriaus Jono Puzino laikmetį – jaunųjų istorikų kartą, padėjusią priešistorės ir istorijos mokslo pamatus, ant kurių vėliau iškilo šių dienų istorijos mokslo rūmai.

Konferencijos svečiai turėjo galimybę pabendrauti su profesoriaus dukromis – Aldona Čepėnienė ir Živilė Tamošiūnienė. Jos su renginio dalyviais pasidalijo savo vaikystės atsiminimais Lietuvoje, Vokietijoje, papasakojo apie tėvo darbą Pabaltijo universitete Pinneberge (profesorius buvo paskutinis šio universiteto rektorius), Bostono „Lietuvių enciklopedijos“ redakcijoje (redagavo keliolika tomų), lietuvių išeivijos visuomeninėse organizacijose, šeimoje. Studijų laikų atsiminimais apie profesorį pasidalijo buvusi jo mokinė habil. dr. Rimutė Rimantienė, kurią žavėjo profesoriaus paprastumas, mokslinis išvalgumas, demokratiškas bendravimas su studentais seminarų ir įvairių išvykų metu.

Konferencijoje habil. dr. Algirdas Girininkas supažindino su minėjimo išvakarėse išspausdintu naujausiu Lietuvos archeologijos 29-uoju tomu, skirtu profesoriaus Jono Puzino jubiliejui. Šiame leidinyje spausdinami Vytauto Didžiojo karo muziejuje vykusios konferencijos, skirtos J. Puzino 100-mečiui, metu skaityti pranešimai, prof. J. Puzino bibliografija bei naujausia archeologinių tyrimų medžiaga

Lietuvoje.

Konferencijos metu habil. dr. Vytautas Urbanavičius parodė dokumentinį filmą „Jonas Puzinas“, kuriame buvo girdėti paties profesoriaus Jono Puzino balsas, pateikti dokumentiniai vaizdai, susiję su profesoriaus biografijos faktais, amžininkų atsiminimai. Filmas, tarsi dalis Lietuvos priešistorės ir istorijos, kurios pažinimo gilų pėdsaką įmynė profesorius J. Puzinas.

Vytauto Didžiojo karo muziejaus archeologijos skyriaus vedėja Kristina Rickevičiūtė pakvietė į muziejaus didžiojoje salėje paruoštą ir tądien atidarytą profesorui Jonui Puzinui skirtą parodą. Parodoje pateikta daug įdomios archyvinės, dokumentinės ir archeologinės medžiagos iš muziejaus fondų, Aldonos Čepėnienės ir Živilės Tamošiūnienės atsiųstos medžiagos iš šeimos archyvo. Parodoje svečiai išsamiai susipažino su profesoriaus archeologiniais tyrimais Lietuvoje, pritaikyta to meto tyrimų metodika, jo mokslinė publikacija.

Po renginių Kauno Vytauto Didžiojo karo muziejuje konferencijos dalyviai nuvyko į Svaronis (Ukmergės r.) aplankyti Lietuvos archeologų prižiūrimos profesoriaus gimtosios sodybos vietos.

Dar nuo 1990 m. rudens, praėjus vos pusei metų po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo, Lietuvos archeologai pradėjo lankyti ir tvarkyti profesoriaus gimtinę. Jau čia buvo minimos profesoriaus 85-osios gimimo metinės. Archeologai tuomet atidengė gyvenamojo namo pamatus, iškirto krūmus, aptvarkė aplinką. Pagal dailininko Mykolo Strigos projektą, iškėlus vieną sodybos ūkinio pastato akmenį, buvo sukurtas paminklas. Prie akmens buvo pritvirtinta metalinė plokštė su įrašu ir ornamentuotu kryžiumi. Bemaž dešimtmetį Lietuvos archeologijos draugija skyrė pinigų ir samdė žmogų profesoriaus gimtajai sodybvietai tvarkyti.

2005 m. pavasarį Lietuvos archeologijos draugijos ir viešosios įstaigos „Kultūros paveldo išsaugojimo pajėgos“ iniciatyva buvo pradėtas naujas profesoriaus Jono Puzino gimtosios tėviškės sodybos tvarkymo etapas. Vadovaujant Lietuvos archeologijos draugijos pirmininkui Zenonui Bauboniui, tris mėnesius vyko darbai. Į pagalbą buvo pasitelkti Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto archeologijos specialybės

Prof. Jono Puzino dukros Živilė Tamošiūnienė ir Aldona Čepėnienė su Lietuvos archeologais prie savo tėvo gimtosios sodybos pamatų, minint prof. Jono Puzino gimimo 100-metį.

Prof. Jono Puzino dukra Aldona Čepėnienė apžiūri tėvui skirtą parodą Vytauto Didžiojo karo muziejuje.

studentai, taip pat ir Lietuvos archeologijos draugijos nariai. Buvo atlikti archeologiniai sodybos tyrimų darbai. Pabaigus archeologinius tyrimus buvo pradėtas pamatų konservavimas. Jų metu į vienodą aukštį su gyvenamąja pastato dalimi buvo pakeltas nusėdęs pamatas kambaros dalyje, sustiprinta visų pamatų konstrukcija. Įvairiapusę pagalbą šiems darbams suteikė šalia gimtosios profesoriaus sodybos gyvenantis uždarnosios akcinės bendrovės „Ukmergės biofabrikas“ generalinis direktorius filantropas Benediktas Urbonavičius ir jo šeima. Ant memorialinio akmens teko pritvirtinti naują atminimo lentą, nes senąją vandalai buvo nuplėšę. Žodžiai granite skelbia, kad „Čia, Svaronių kaime, stovėjusioje Motiejaus Puzino sodyboje 1905 metų spalio 1 dieną (rugsėjo 18 dieną) gimė archeologas profesorius daktaras Jonas Puzinas“.

Spalio 1 dienos pavakary prie buvusios sodybos atvykusias profesoriaus dukras, konferencijos daly-

vius, Ukmergės muziejaus ir kultūros darbuotojus Zenonas Baubonis supažindino su atliktais darbais, išryškindamas šios vietos simbolinę reikšmę Lietuvos archeologijai. Archeologas Arūnas Puškorius susirinkusius supažindino su naujaisiais prof. Jono Puzino gimtosios sodybos archeologiniais ir archyviniais tyrimų duomenimis bei su Jono Puzino sūnėno Jono Usonio atsiminimais apie dėdę. Sujaudintos profesoriaus dukros pasidalijo savo prisiminimais, susijusiais su Svaronimis. Prie paminklo akmens padėtos gėlės.

Prof. Jonui Puzinui skirtų renginių ciklą užbaigė spalio 11-13 d. Vilniaus universitete vykusioje tradicinėje tarptautinėje konferencijoje „Jono Puzino skaitymai“. Joje mokslininkai iš Lietuvos, Latvijos, Lenkijos ir Rusijos skaitė pranešimus apie baltų genčių kultūrinius ryšius su centre, rytine ir šiaurine Europa, įvertino Jono Puzino mokslinių darbų svarbą Lietuvos ir Europos archeologijos tolimesnei raidai.

Aldona Puzinaitė-Čepėnienė ir Živilė Puzinaitė-Tamošiūnienė prie tėvo prof. Jono Puzino gimtojo namo pamatų Svaronyse, Ukmergės rj.

PRANAS VISVYDAS

POBŪVIS

DAIVAI

Ji buvo įsiliejusi į linksmą srovę,
negrįžtamai panašią į praplaukusias.
Kaip tinka grožiui, truputį elegiška,
bet atvira viskam, nors tu pasiusk.

Nepasiutau. O ne, kai su gerbėjais
be atvangos ji sukosi. Aš tūnoju
prie kugelio, šaltienos, kalakuto,
nepaliestų. Mąščiau apie Klondaiką,
po to apie karalių Henriką Aštuntąjį,
praradęs norą tuo maistu gardžiuotis,
nei šūktelėt atsivestai Felicijai,
su įkarščiu šokdinamai ūsuoto Ilgšio,
jog mano siela be jos artumo miršta,

Taip – miršta, kito žodžio, neradau.
Ką man daryti? Užstalėje šitaip merdėt,
kai mušamieji kursto kojas ir mintis,
o šokantys mane ironijomis varsto?

Ir netikėtai iš salės virpulio Daiva
su šypsniu man pamojo. Nejaugi man?
Taip, man! Tarytum vizijoje išgirdau,
jai priartėjus, raginantį mielą balsą:

Tu įsiliek į bendrą srovę, kaip ir ji,
Felicija, ir tapk šio ritmo riteriu,
kaip visada, švelniai elegišku, bet ir
pakankamai aistringiu, nors pasiusk.

ANATOLIJUS KAIRYS

PRAEITIES AGONIJA

Sėdžiu ant gerai pažįstamo akmens,
Savo tėviškę lankau. Tiek iš jos belikę.
Sėdžiu, sėdžiu, lyg sėdėčiau nuo mažens,
Ir klausau — ten aimanuoja, verkia, klykia...

Saulė ritinėjasi laukais ir krūmais,
Vėjas, tartum gyvas, sukasi ratu —
Mano vėjas, sargas prie jaunystės rūmų,
Prie nugriauto gimto namo pamatų!

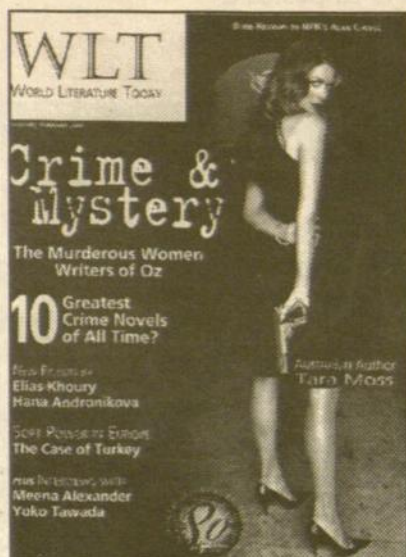
Rūpestingas turi motina rankas,
Ji uždengia į šaltinį takelius,
Grindinį, visas žymes ir slėptuves,
Ji uždengia brolių ir tėvų kapus.

Tai — Žolė! Kasmet baltais vainikais puošia,
Praeities žaizdas gyvais žiedais apsėja.
Sėdžiu... O Žolė lyg senas klevas ošia:
Neraudok! Tau liko dar akmuo ir vėjas.

LEIDINIAI

World Literature Today.

Salve detektyvams ir requiem profesoriui R. Šilbajoriui

VLADAS KRIVICKAS

Sausio–vasario *World Literature Today* (WLT) numeris yra ypatingas keletu atžvilgiu. Visų pirma, tai jubiliejinis – 80-tas – vieno seniausių anglų kalba leidžiamo skirto pasaulinei literatūrai mokslinio žurnalo numeris. Be to, jis aiškiai atspindi naują redakcijos požiūrį į įvairių tautų literatūros pristatymą. Taip pat naujausiame WLT numeryje yra lietuviams simboliškai svarbi Vyto Duko (San Diego State University) apžvalga, kurioje jis pristato Rimvydo Šilbajorio poezijos analizės knygą *Poezijos skaitymai* (2004, išleido A. Mackaus fondo leidykla Čikagoje).

Apie viską iš pradžių. Jau praėjusį kartą, apžvelgdamas WLT vasaros numerį, pastebėjau, kad žurnalas gerokai pasikeitė. Sausio–vasario leidime šie pasikeitimai dar akivaizdesni. Visų pirma, atsirado naujas skyrius „Culture and Politics“. Pirmasis šio skyriaus straipsnis aktualus ir mums, lietuviams, nes jis skirtas Europos Sąjungos problemoms. Mitchell P. Smith straipsnyje „Soft Power Rising: Romantic Europe in the Service of Practical Europe“ analizuoja Europos Sąjungos pamatus: kiek romantiškomis idėjomis paramstytas Europos Sąjungos statytinis gali praktiškai egzistuoti tarptautinėje politikoje kaip rimta, įtakinga atsvara JAV supergalybei.

M. P. Smith daroma išvada maždaug tokia: ES taps rimta tarptautinės politikos lėmėja tik tada, kai praktinius interesus parems kol kas tik nepriimtos Konstitucijos preambulėje suformuluota romantinė dvasia. Kitaip tariant, ES turi pirma susikurti aiškią savo tapatybę; tuomet ekonominius interesus suderinti bus daug lengviau.

Antrajame „Culture and politics“ straipsnyje „Accelerating the Flow of Time: Soft Power and the

Role of Intellectuals in Turkey“ Elif Shafak puikiai aptaria nacionalinį Turkijos modernizavimo projektą, kurį „iš viršaus“ vykdė saujelė intelektualų. Nepaprastai įdomiame straipsnyje išryškėja stebinantys Turkijos „civilizavimo“ ir „europėizavimo“ panašumai su Lietuvos tautinės tapatybės konstravimo projektu. Keista ir įdomu, kad tokia iš pirmo žvilgsnio kultūriškai ir religijos atžvilgiu skirtinga šalis kaip Turkija, taip pat turėjo savus basanavičius, maironius bei landsbergius...

Kaip įžanginiame žodyje teigia WLT vyriausiasis redaktorius David Draper Clark, politikai, menams bei kitiems literatūros kontekstams ateityje turėtų būti skiriama maždaug 15 proc. visos žurnalo apimties. Ši redakcijos žingsnį palaikau ir labai vertinu, nes ištis neperspektyvu literatūrą atskirti nuo konteksto, kuriame ji gimsta.

Šis WLT leidžia sau aptarti ne taip dažnai žurnalo puslapiuose minimą žanrą – detektyvinius romanus. J. Madison Davis pristato 10 kandidatų į geriausius visų laikų detektyvus, tarp kurių – Dashiell Hammett *The Maltese Falcon*, Raymond Chandler *Farewell, My Lovely*, Car-

los Fuentes *La muerte de Artemio Cruz* bei Umberto Eco *Il nome della rosa*.

Detektyvų temą tęsia nuolatiniam skyriuje „Author's Profile“ publikuojamas trumpas interviu su garsiausia Australijos detektyvų rašytoja bei kandidate į žymiausias šių laikų „nusikaltimų romanų“ autorės visame pasaulyje – Tara Moss. T. Moss, rankoje laikanti pistoletą, nuotrauka, kuri puikuoja žurnalo viršelyje, dar kartą ženklina WLT drąsų mėginimą keistis. Naujausio numerio WLT viršelis labiau primena *Vogue* „veidą“, nei akademinį žurnalą. Tačiau iš dalies dėl to „kalta“ fotografuojamoji: T. Moss ilgą laiką dirbo modeliu, kol galiausiai tapo profesionalia detektyvų rašytoja.

WLT eksperimentai jau sulaukė kai kurių skaitytojų pasipiktinimų (žr. John Schechter laišką p. 4). Tačiau aš, tiesą sakant, nematau nieko baisaus, jei žurnalo leidėjai nusprendė panaudoti daugiau nuotraukų, puslapius nuspalvinti skirtingomis spalvomis, o viršelyje įdėti modelio nuotrauką. Kol kas dėl to WLT turinys nenukentėjo, o jeigu akade-

minis leidinys pritrauks daugiau neakademikų – manau, tai tik į gera pasaulio kultūrai ir auditorijos stokojantiems rašytojams bei jų kritikams.

Tarp kitų intriguojančių straipsnių minėtinas Edgardo Rivera išsami pasakojimas apie Peru literatūrinį peizažą, taip pat interviu su rašytojais Yoko Tawada, Meena Alexander bei Jordi Ponti bei National Public Radio literatūros kritiko Alan Cheuse įžvalgos knygų apžvalgos.

Galiausiai, vartydamas recenzijų skyrių ir, deja, žinodamas, kad nebeįsivysiu kritiko ir lietuvių literatūros „ambasadoriaus“ Rimvydo Šilbajorio straipsnių, vis dėlto netikėtai užtikau jo pavarde – Vyto Duko recenzijoje. Kaip galima suprasti iš jos teksto, apžvalga rašyta dar prieš Profesorius mirtį, tad ji simboliškai tapo „requiem“ dažnam WLT bendradarbiui. V. Dukas grakščiai ir negailėdamas pelnytų pagyrų aptaria R. Šilbajorio *Skaitymus*, paminėdamas ir daugelį juos aptartų lietuvių – poetų bei, perfrazuodamas Goethe žodžius, pavadindamas profesorius knygą „Raritatatskastchen“ – brangenybių skrynele.

Aštuoniasdešimtmečio debiutas

Su išeivija glaudžiais ryšiais susijusi kauniečių leidykla „Naujasis lankas“ (spaustuvė „Morkūnas ir Ko“) praėjusių metų vasarą išleido Juozo Jakavonio istorinių memuarų knygą *Šalia mirties* (dailininkas Marius Zavadskis). Kodėl pabrėžiu žodį „istorinių“? Todėl, kad leidinys netelpa asmeninių

memuarų rikiuotėje ir turi keliauti į aukštesnę lentyną. Per šią knygą sklaidžiasi apibendrinta Lietuvos pokario partizanų kova Dzūkijoje ir jos vaikų kalėjimai bei tremys Tolimųjų Rytų gulage. Knygą parašė aštuoniasdešimtmetis Dzūkijos partizanas Juozas Jakavonis („Tigras“). Jam ši knyga yra debiutinė. Ir, duok Dieve, kad nebūtų vienintelė, nes autorius yra apdovanotas retu pastabumu ir preciziška atmintimi.

Knyga žavi neeiliniu autoriaus dvasios skaidrumu ir minties logika, rusčiai santūriai stiliumi, turinčiu net nuotykinės literatūros priemaišų. Jos populiarumą liudija skaitytojų susidomėjimas, nes knyga neužsiguli Lietuvos knygynų lentynose, nepaisant to, kad joje nėra pramoginių ar meilės istorijas kuriančių elementų. Keletas knygos *Šalia mirties* pristatymų vyko: Vilniuje, Karininkų ramovėje; Druskininkuose, Rezistencijos kovų ir tremties muziejuje; Varėnos viešojoje bibliotekoje, kur dalyvavo ir Varėnos rajono meras Vidas Mikalauskas. Knygos autorius Juozas Jakavonis, kurio partizaniškas slapyvardis – „Tigras“, buvo laimingas, kad jam Dievas ne tik leido išsaugoti gu-

lage apardytą sveikatą, bet ir aprašyti unikalios žmoniškosios prigimties, lietuviško ryžto bei pasiaukojimo tėvynei epizodus.

Šalia mirties – tai Merkinės apylinkėse veikusių partizanų būrių kovos aidai, Kolyomos speigų, bado bei genocidinio lagerių režimo epopėja. Ir benamystės paliudijimas sovietinėje pokario Lietuvoje, nes okupantai, po Stalino mirties leidę tremtiniais ir politiniams kaliniams grįžti namo, neleido jiems čia nei gyventi, nei dirbti, nei, galima sakyti, kvėpuoti tėviškos oru. Bezemių, benamių, paniekintų žmonių karta turėjo išlaukti pusę amžiaus, kad tie, kurie išsilaikė iki Lietuvos Atgimimo, pakiltų žadinti tautos vaikų istorinę atmintį, vilties ir meilės sėklas sėti ten, kur gėsta tikėjimas.

Savo knyga *Šalia mirties* Juozas Jakavonis mums teigia – esame darbštūs, kantrūs ir ištvermingi, o praėjusius sunkumus mus užgrūdina ateities išbandymams. Tik reikia nuolatos budėti laisvės sargyboje.

Knyga gaunama ir *Draugo* knygynėlyje.

Pr.

Rašytojui Liudui Dovydenui — 100

LAIMUTĖ TIDIKYTĖ

Šių metų pradžioje, sausio 14 d., sukako 100 metų, kai gimė talentingas Rokiškio krašto rašytojas, publicistas Liudas Dovydenas. Kodėl iki šiol su malonumu skaitome jo kūrinius?

Daugumai skaitytojų Liudo Dovydeno vardas asocijuojasi su romanu *Broliai Domeikos*. Už jį 1936 m. pats Lietuvos prezidentas Antanas Smetona įteikė rašytojui Valstybinę literatūros premiją. Tai meniškiausias L. Dovydeno romanas. Jame vaizduojamas prieškario Lietuvos kaimas, pagrindinis kūrinio įvykis – brolių Domeikų konfliktas dėl din-gusio gaidžio, išplieskęs iš pavydo ir puikybės. Skaitydamas šio prozininko romaną, žaviesi ryškiais, psichologiškai motyvuotais charakteriais, šmaikščiais dialogais, lyriškais gamtovaizdžiais ir gyva rokiškėnų tarme. Pasak Alfonso Nykos–Niliūno, viena iš didžiųjų rašytojo savybių – sugebėjimas vaizduoti žmones. O tai puikiai mokėjo Liudas Dovydenas. Štai kokie įsimintini personazai:

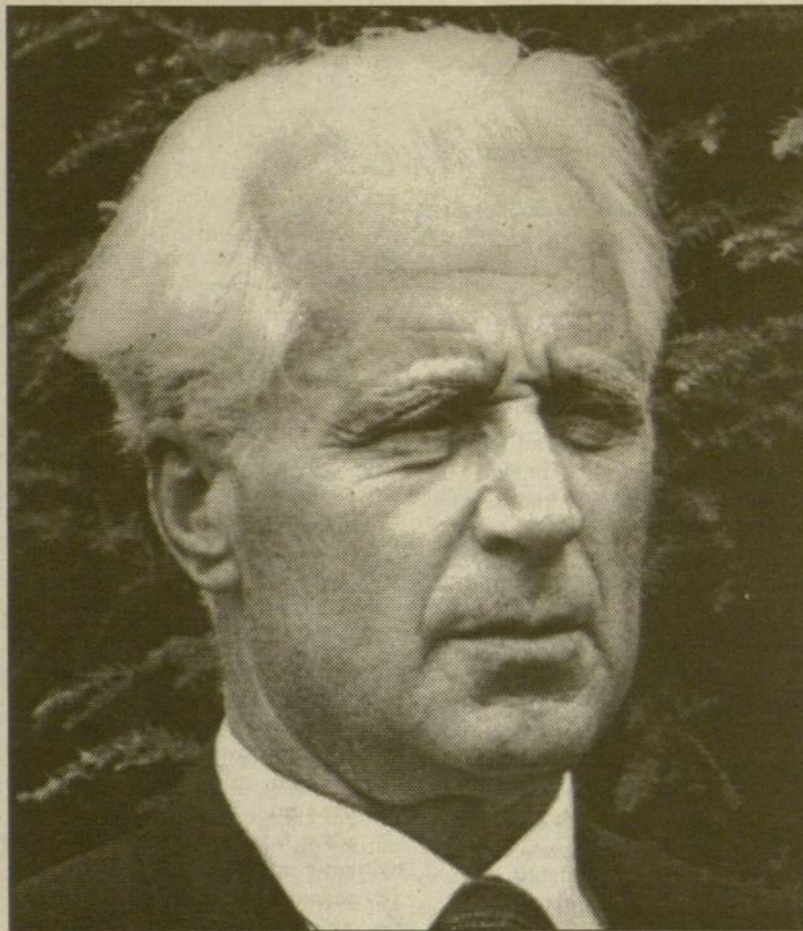
– Domeikų tėvas arė 38 dešimties, išaugino tris dukras ir dvynučius: Adomą ir Julijoną. Dvynukai, bet stogu ir būdu skiriasi kaip ropė nuo kopūsto. Julijonas mažas, kresnas, žvalių akių, kalba ir darbu nori prasikišti, pirmauti. Jis, ką daręs, nori būti kitų matomas, stebinas. Vaiku būdamas iš pirštų darė kiškio, lapės snukius, lempos šviesoje ant baltos sienos rodė. „Tu taip nepadarysi“, – sakydavo apskritomis akimis šypso-damas.

Sumanė tėvas Julijoną į mokslus pavedėti: urėdu ar aptiekorium padaryti. Išvežęs miestan, po trejų metų atsivežė atbulą ratuose sėdintį ir tabaluojantį kojomis. Pirmon klasėn įstojęs, išmo-ko kojos pirštu parodyti Kaukazo kalnus, Raudonąją jūrą, Rymą. Atsigulęs lovoj kniūpsčias žemėlapyje surasdavo koja ir tardavo: „Atraskit jūs, duosiu kepurę“...

Adomas buvo paliktas ūkyje dėl pamėgimo žemės darbo, dėl savo lėto, tylaus veido. Jis iš mažens dirbo spalvotus bičių avilius, sode statomus lyg aptiekos dėžutės, raštuotas šeivas, išvaizdžias muštukes, krijelius. Suaugo į vyrus: pečiai platus, didelė galva, mėlynos atviros akys. Liesoki žandikauliai apskreto gelsvu plauku, o vėliau – šarmota barzda (*Broliai Domeikos*, Vilnius, 1996, p. 13-14).

Kontrastiški sugretinimai ir paradokasai – romano kompozicijos pagrindas. Vaizduodamas visais laikais aktualius bendražmogiškus jausmus: broliškus vaidus, pavydą, neapykantą, kanciją ir kitas dėl to kylančias emocijas, Liudas Dovydenas romanui *Broliai Domeikos* suteikia universalaus suvokimo bei aktualumo.

Autobiografijoje rašytojas Liudas Dovydenas teigė, kad jo visų „universitetų pradžia ir pabaiga“ buvo Čedasų pradžios mokykla, Rokiškio apskrityje. (Dabar pagrindinė mokykla pavadinta Liudo Dovydeno vardu.) Prozininkas prisimena, jog jo pasaulėžiūrai susiformuoti didelės įtakos turėjo lietuvių rašytojai: Vincas Kudirka, Vincas Krėvė, Vincas Mykolaitis-Putinas ir kiti, o pirmiausia – mokytojas Antanas Tamošaitis. Jo uždegantys patriotiniai pasakojimai apie dr. Vincą Kudirką, „Tautišką giesmę“ įstrigo į atmintį visam laikui. Šis pedagogas paskatino mažąjį Liuduką imtis plunksnos: „Kartą mokykloje jis davė mums laisvą temą, ir aš parašiau, kaip mes, trys vaikai, susirinkę prie upės, išsidrožėm karklo

Liudas Dovydenas

dūdeles ir ilgai jomis dūdavom, sužavėti tokiais savo darbo instrumentais. Mokytojas, iškėlęs mano sąsiuvinį, pasakė: ‘Čia yra Liudo Dovydeno aprašymas, kaip jie dirbo dūdas. Rašyk, Liudai, taip ir toliau’ (*Egzodo rašytojai. Autobiografijos*, Vilnius, 1994, p. 209). O toliau būsimasis rašytojas mokėsi savarankiškai. 1927 m. buvo pašauktas atlikti karinės tarnybos. Jos metu įsidarbino husarų pulko bibliotekos vedėju Kaune, tad turėjo puikias sąlygas daug skaityti. Netrukus L. Dovydenas ėmėsi grožinės kūrybos. 1938 m. buvo lietuvių rašytojų draugijos sekretoriumi. Taip pat dirbo žurnalistu, spaudoje paskelbė publicistinių straipsnių.

1940 m. įkūrė vaikų žurnalą *Genys*. Buvo paskirtas Švietimo ministerijos priešmokyklinio auklėjimo skyriaus viršininku, išrinktas į Liaudies Seimą. Tokiu būdu tikėjosi daugiau padėti savo krašto žmonėms. Vėliau rašytojas prisipažins: „patekęs į Liaudies Seimą, aš pamačiau, kad mes esam tik statistai, tik propaganda, melu ir brutalia jėga sutvirtintos komunizmo ideologijos aukos – be jokios prošvaistės, be jokios ateities“ (*Egzodo rašytojai. Autobiografijos*, Vilnius, 1994, p. 205). Apie sovietinės tikrovės žiaurumą L. Dovydenas papasakojo atsiminimų knygoje *Užrašai* (1943). Šie memuarai susilaukė didžiulio visuomenės susidomėjimo ir 1944 m. buvo pakartotinai išleisti. Antisovietinių *Užrašų* tiesa kėlė grėsmę Liudui Dovydenui ir jo artimiesiems. Tad rašytojui, kaip ir daugeliui to meto lietuvių inteligentų, teko trauktis iš tėvynės. Žmona Elena Dovydenienė prisimena, kad vyras, 1944 m. traukdamasis iš Lietuvos į Vokietiją, turėjęs vos 600 markių. Vėliau su šeima atsидūrė DP, ironiškai, anot Liudo Dovydeno, „Dievo Pasmerkčių“, stovykloje. Nostalgiją prarastai Lietuvai išsakė novelių knygoje *Mes ieškom pavasario* (1948), o DP gyvenusiųjų buitį ir vargus, žmogaus teisių niekinimą aprašė 1949 m. išleistuose žurnalistinio pobūdžio užrašuose *Žmonės ant vieškelio*.

Tais pačiais metais Liudas Dovydenas persikėlė į JAV – į senųjų lietuvių emigrantų gyvenamą Amerikos vietą – Pensylvaniją valstiją, netoli Scranton miesto. Pamažu prasigyvenęs, įsigijo sodybą, nostalgikai primenantį lietuvių ūkininko trobesius... 1970 m. sugrįžo prie sovietinės okupacijos metų ir papildė atsiminimų knygą *Mes valdysim pasaulį*. Istorijas apie lietuvišką sodžią,

lietuvių angliakasių gyvenimą JAV perteikė knygose: *Per Klaususių ūlytėlę* (1952), *Tūkstantis ir viena vasara* (1954), *Naktys Karališkiuose* (1955), *Bulvės ir karaliai* (1973) *Paširpo mano velnias* (1974) ir *Vasaros vidudienis* (1979). Išėivijos metu L. Dovydenas savo kūrybą praturtino nauja tematika – amerikietiška senosios lietuvių emigrantų kartos patirtimi, rašytojo stilius, pasak literatūrologo Rimvydo Šilbajorio, „sunoko“.

Atkūrus nepriklausomybę, 1998 m. rašytojas su žmona Elena grįžo į Lietuvą. Už nuopelnus Lietuvai 1996 m. L. Dovydenas buvo apdovanotas Didžiojo Lietuvos Kunigaikščio Gedimino 4-ojo laipsnio ordinu. Mirė 2000 m. liepos 4 dieną Vilniuje. Ilsisi su žmona Elena Vilniaus Antakalnio kapinių Menininkų kalnelyje.

Liudas Dovydenas yra išleidęs daugiau kaip 20 knygų – romanų, apysakų, apsakymų rinkinių, memuarų bei kūrinių vaikams ir jaunimui. Didžiausią kūrybinį pakilimą prozininkas išgyveno 4-uoju dešimtmečiu Lietuvoje, kuomet sukūrė daugiausia kūrinių: *Cenzūros leista* (1931), *Buvo žmogus be kojų* (1932), *Ieškau gyvenimo draugo* (1934–1935), *Broliai Domeikos* (1936), *Kelionė į pievas* (1936), *Kortų namelis* (1937), *Jaujos pasakos* (1-2 d., 1938), *Katino sodas* (1938), *Lapino vestuvės* (1939), *Varpinės šuva* (1939). Populiariausi jo kūriniai – *Broliai Domeikos*, *Kelionė į pievas*, *Jaujos pasakos*, *Naktys Karališkiuose* – išversti į anglų, latvių, estų, suomių ir rusų kalbas. Nuo 2002 m. profesorė Elena Bukelienė, kartu su Rašytojų sąjungos leidykla, rengia Liudo Dovydeno *Rinktinis raštus*: Šiuo metu skaitytojus pasiekė keturi tomai.

Rašytojas turėjo išskirtinę Dievo dovaną – vaizdingai, su humoru ar lyrikos gaidelėmis pasakoti istorijas. Pirmose Liudo Dovydeno apsakymų ir apysakų knygose: *Cenzūros leista* ir *Žmogus be kojų*, itin ryšku ekspresionistinė poetika. Savo kūriniuose autorius sutirštintomis spalvomis vaizdavo nelaimingus žmones. Be abejo, Liudo Dovydeno kūrybą veikė XX a. 3–4 dešimt, vyravusios avangardistinės tendencijos, vokiškasis ekspresionizmas, žurnalo *Trečias frontas* deklaruojamos estetinės nuostatos. Vėlesnėje kūryboje L. Dovydenas toliau plėtojo miesto – kaimo gyvenimo kontrastą, „guzikuoto pono“ ir vargšo motyvus. Galbūt skriaudos, nelaimingojo motyvas atėjo iš jaunystės, kai prozininkas Liudas Dovydenas, nusivylęs bohemiškais menininkų draugijos (Petro Cvirkos, Antano Venclovos, Kosto Korsako ir kt.) vakarais Konrado ar Monikos kavinėse, Kaune, kilnesnių žmonių surado Žmogaus globos draugijoje. Vėlesnėse knygose nuo ekspresionistinio braižo autorius pasuko prie realistinio vaizdavimo, tačiau ne visiškai gryo, o praturtinto lyrine nuotaika, simboliais, sapnais, artimo Antano Vaičiuliaičio kūrybai.

Liudo Dovydeno kūrinių veiksmas vyksta visur: kaime, mieste, miestelyje, tad vaizduoja sodietį ir miestietį. Kartais jo kūrinių centre – bendruomenės nesuprasti žmonės dėl skirtingo, liuteronų, tikėjimo (nebaigtas romanas *Tūkstantis ir viena vasara*; apysaka *Kaliamesčio istorijos*), fizinės negalios (apysaka *Sunešiotos kojines*), kitokio mąstymo (apysaka *Kortų namelis*). L. Dovydenas puikiai pažįsta kaimiškąją aplinką, ypač sodriais potėpiais geba atkurti sodžiaus gyvenimo fragmentą, charakterizuoti kaimietį, natūraliai imdamas palyginimus iš gamtos, augalų, gyvių pasaulio: „akys kaip slyvos“, „veidas kaip perpjautas griežtis, išbalės ir stingus“ (apysaka *Kortų*

Globalizuotas pasaulis

Atkelta iš 3 psl.

patalpą ir ten ji garbinti buvo tiesiog nepriimtina. Jo įvaizdžiai, jo kūrinių ženklai buvo čia pat – gamtoje. Todėl šventomis buvo laikomos giraitės ir ažuolai. Buvo šventos upės ir ežerai... Kalbu apie tai, nes tie dalykai yra mūsų tapatybės prigimtiniai elementai. (Ir dar galvoju – kad mūsų protėvių tikėjimas buvo monistinio pobūdžio.)

Būtent piliakalniai, supilti teritorinės bendruomenės jėgomis, padėjo mūsų protėviams susitelkti ir tapti ypatinga karine galia, valingumu išsiskiriančia gentimi – iš atskirų kuopelių sulietą, sulydytą ir pasivadinusią ar pavadintą lietuviais (Daukantas, dorai neiššifruodamas to žodžio, yra rašęs, jog „lieta“ buvo labiausiai vertinamas vyrų bruožas). Užgimusi tauta pasisuko atgal – į rytus, į savo buvusių ir jau asimiliuotų giminaičių teritorijas.

Kam aš apie tai kalbu? Gal dėl to, kad net lyginant su sovietiniais laikais, mūsų piliakalniai – šita didžiulė relikvija, šitas neįkainojamas europinės, būtent europinės, kultūros paveldas šiandien atrodo labiau negu apverktinai – krūmais, dilgėlynais ir tuščiais buteliais nužymėtomis vietomis. Daugelyje atvejų nebelikę ne tik paminklinių ženklų, bet ir kelio rodyklių.

O atrodo taip nedaug reikia. Tik elementariausios pagarbos savo protėviams, savo istorijai. Tik atidesnio žvilgsnio į savo tapatybę, į jos būseną. Pagaliau, ar gali kas būti dėkingesnio ir parankesnio vietinėms mokykloms, jaunosios kartos ugdymui, kaip alkakalnių ir piliakalnių priežiūra? Jau nekalbu apie tai, jog sutvarkyti piliakalniai būtų dar ir didžiausias masalas pravažiuojantiems turistams. O jų – šitokių taškų Lietuvoje priskaičiuojama ne mažiau 1,500!

Kokie nors japonai iš jų padarytų tikras puošmenas, keliančias jų patių dvasią ir susitelkimą...

Žmogaus, tautos dvasinio gyvenimo nuvertėjimo bei deficito laikais vel ir vel tenka žvelgti į tai, kas gali pasitarnauti dvasinės, etninės kultūros tęstinumui. Nūdieninių ispanų dvasios mes neišsivaizduojame be subtiliai šokamo flamenko; škotų – be vyriškų languotų sijonėlių ir dūdmaišių; moldavų – be moldavoneskos; gruzinų – be polifoninio dainavimo, kuriame nuostabi, tonacijomis prasilejanti melodija užgožia žodžius... Prieš trejetą metų turėjome pamatyti ir išgyventi airių ansamblio „Lord of the Dance“ pasirodymą. Ne tik senasis airių šokio ritmas čia atgimė žiūrovus kerinčia modernizuota atlikimo forma, bet išgirdome ir senąsias airių melodijas, dainavimą. O ką mes, lietuviai, unikalesnio iš savo lobyno galėtume pasiūlyti sau ir pasauliui? Šiuo atveju žvilgsnį meskime tik į vieną tiesiog prideramą dėmesio (kaip ir piliakalniai) nesulaukiantį reiškinį – į archaiškąsias lietuvių sutartines.

Štai, kaip jas apibūdina šiuolaikiniai pasaulio tautų muzikinės

kultūros tyrinėtojai B. Avramecs ir V. Muktupavels: „Sutartinių tradicija labai sena, tobula ir subtili, jas galima laikyti savotiška elitine, pusiau profesionalia muzikos rūšimi. [...] Sutartinės – tai polifoninis dainavimas, be to, jam būdinga tiek muzikos, tiek ir teksto polifonija: vienu metu skamba dvi muzikos linijos ir kartu galima girdėti tekstą (vadinamąjį rinkinį) bei priedainį (vadinamąjį pritarinį)“.

O štai autentiškas jau mūsų sutartinių klausytojos (Rūtos Lukoševičiūtės) vertinimas: „Ką girdime šiose giesmėse, kad sėdim šimtai – nuščiuvę? Nenorėdami, kad baigtųsi. Apsalę nuo švarumo ir skaidrumo. Ir lengvumo. [...] Iš kur tas giedojimas? Tas nuščiuvusių širdžių plazdėjimas – besiklausant jo? Tas žodžiais nenusakomas pajautimas, kad kažkas, neapčiuopiama, tęsiasi – it siūlas – nuo tų, nuometuotų parugėse, – per mus – į ateitį – kokią? Kada? Kas tada giedos?“ (Šie vertinimai – citatos yra paimtos iš D. Vyčinienės str. „Archaiškosios sutartinės – tiltas į modernųjį Europos pasaulį“, paskelbto mūsų sudarytoje kol. monografijoje *Tautinės tapatybės dramaturgija*, VPU, 2005 m.).

Anot muzikologės D. Vyčinienės, sutartinių dvasia yra įkūnyta mūsų kompozitorių: Broniaus Kutavičiaus, Algirdo Martinaičio, Antano Jasenkos muzikinėje kūryboje. Ji įsitikinusi teigia, kad „Galimi ir kiti tokie sutartinių bei šiuolaikinio meno sąlyčio taškai. Tai galėtų būti autentiško atlikimo deriniai su vizualiu ar taikomuoju menu, pantomima ir pan. Šiuolaikiniame pasaulyje turėtų būti įdomus ir patrauklus archaiško sutartinių įmontavimo ir modernaus meno derinys“.

Vėlgi pasikartosiu: ko trūksta? Labai nedaug. Pagarbos praeičiai, mūsų prosenelių kurtai ir praktikuotai kultūrai. Trūksta supratimo, kad tauta, kuri nežino savo šaknų ir nuo jų atsiriboja, – pasmerkta dūlėjimui ir išnykimui. Aiškūs tokio dramatiško reiškinio požymius regime, kad ir lietuviškajame „Eurovizijos“ konkursų rengime. Jų įkūrėjai ir rengėjai, nė kiek nesidrovėdami savo bendrapiliečių, tarsi skuba atsiriboti nuo viso to, kas vadinama lietuviškumu ir bevelija beveidžiais ištirpti pasaulio alase. Vargu ar tokia elgsena ir ją toleruojanti tauta nusipelnė kitų tautų pagarbos...

Pagaliau, trečias mano pastebėjimas dėl mūsų tapatybės rezervų...

Visai neseniai susidomėjau lietuvių moterų kolektyvine savizudyste, įvykusia 1205 metais žiemą ir atsitiktinai užfiksuota „Livonijos kronikoje“. Apie tai istorikų darbams parašiau visą straipsnį... Dariau prielaidą, kad tai buvo gėdingo jų vyrų pralaimėjimo tąsa – tokia galėjo būti užgimstancios karingos tautos elgsenos tradicija. Bandant lokalizuoti šį faktą, pasidomėjau Panevėžio žemių senąja istorija.

Savo nuostabai aptikau šaltinius, bylojančius apie tai, kad greičiausiai dar I ir II tūkstantmečių sandūroje dabartinio Panevėžio žemė

mėse būta senojo baltų tikėjimo kulto centrų, net ištisos jų sistemos. Apie tai byloja ir pilkapiai, šiandien visai užmiršti, gausa. Iš jų radiniai carinės Rusijos laikais keliaudavo net į dabartinį Ermitažą. Pagaliau, Panevėžio apylinkėse gausu vietovių su šaknine Ra: Raguva, Raguvelė, Ragainiai, Ramygala... Vien Ragnėnuose, vietovėje prie Šeduvos – Pakruojo kelio, yra keletas pilkapių, kadaise jų kasinėtojus stebinusį turtingais radiniais. Pilkapių gausu ir kitose Panevėžio apylinkėse, pavyzdžiui – Naujamiesčio.

Sanskrito kalboje „rahas“ reiškia slėpingą, šventą vietą. Priminiau: tai, kad sanskrito ir lietuvių kalbos yra artimiausios giminaitės, nėra joks atsitiktinumas.

Kazin, ar taip pat atsitiktinumas, kad Livonijos ordino puolimų smagalybė buvo nukreipta kaip tik į dabartinio Panevėžio žemes ir kad būtent čia atsirado Upytės pilis, istorikų teigimu, antroji po Trakų pilies pagal didumą ir ten įkurdintą karaimų igulą. Taigi, tikėtina, kad baltiškoji kultūra, jos dvasinis substratas Panevėžio-Upytės žemėse buvo ypač gerai organizuotas ir galėjo suvaidinti neeilinį vaidmenį formuojantis lietuvių tautos branduoliui.

Šiuos faktus suminėju dėl nykusios mūsų istorinės atminties, dėl paspartėjusio tautos „išsivaikščiojimo“. Bet gal svarbiausia – dėl to, kad galima išgirsti nusiskundimų, jog jaunosios kartos ugdymui, mūsų tapatybės įvertinimui trūksta patrauklios, gyvos medžiagos. Dar daugiau... Egzistuoja šimtai oficialiai užsiregistravusių kaimo teritorinių bendruomenių, kurios irgi nežino, kuo sustiprinti savo narių vidinį sąsąjungumą. Betgi turtinga teritorinė, parapijinė, t.y. lokali istorija, kultūrinis paveldas – čia pat, vėlgį geologų kalba kalbant – po kojomis, glūdi apnešta laiko dulkėmis ir mūsų užmaršties purvu... Neteko girdėti, kad didžiausiomis pasišventėlių pastangomis išleisti tos ar kitos parapijos, valstiaus ar rajono enciklopedinio pobūdžio leidiniai būtų nagrinėjami tos vietovės mokykloje.

Patys su kiekviena diena vis labiau įsitikiname, kad šalia neišvengiamai žmogų nudvasinančios pragmatikos, privalo būti lygiagrečiai plėtojama istorinė atmintis ir kultūrinis paveldas, ir tuo grindžiamas ne

tik piliečių, bet ir patių valstybės institucijų sąmoningumas. Ir kad tai nėra kokia nors akademinė, konservatyvumą teigianti užgaida, o paprasčiausia būtinybė, gelbstinti tautą ir jos valstybę nuo griūties, t.t. nuo suirimo.

Mūsų tautos senoji istorija, archaiškosios kultūros paveldas besivienijančios Europos kontekste, tiesiog gali ir privalo suspindėti savitomis spalvomis, teigiančiomis, kad mes pajėgūs ne tik imti, bet ir duoti. Duoti tai, kas patį Vakarų civilizaciją darytų gyvybingesnę ir prasmingesnę.

Rinkos fundamentalizmo apniktame pasaulyje tautos prasmė, jos idėja aktualėja. Kodėl?

Pasikartosiu: tauta savyje kaupia ir istorinę atmintį, ir kultūrinį paveldą, ir tobulesnio gyvenimo siekį, ir dvasinėmis, dorovinėmis vertybėmis grindžiamą bendruomeninį sutarimą. Dar netolimoje praeityje panašią misiją atlikdavo bažnyčia, religinė organizacija. Norime tai pripažinti ar ne, pasaulis sekuliarizuojasi. Taigi, atsisakius dar ir tautos idėjos, jis taptų ne tik nuobodesnis, bet ir labiau draskomas nežabotos turtėjimo aistros, modernaus sulaukėjimo.

Na, o tos trintys, kurios egzistuoja tarp tautų, civilizuotame, globalizuotame pasaulyje, yra nesunkiai sureguliuojamos, nėra pavojingos. Netgi atvirkščiai, jos būtinos, kadangi taip randasi papildomas socialinės energijos variklis.

Kiekvienas istorinis laikotarpis – tai kryžkelė, prisodrinta pasirinkimo kančios ir reikalaujanti labiau organizuotų, labiau sutelktų pastangų. Kiekviena kryžkelė – tai ir mūsų dvasios atsinaujinimo, mūsų valingumo ugdymo šaltinis.

...Sanskrito kalboje „thauta“ reikia išskalbti, išgryninti, grynuoti. Todėl mums lietuviams, skirtingai nuo rusų sąvokos „narod“ arba anglų – „nation“, tautos sąvoka reiškia kažką daugiau – geresnio, doresnio, vieningesnio gyvenimo siekiąmybę, jo ilgesį.

Tikiu, kad mano anūkai nepamirš šio švento mums žodžio. Tikiu, kad jie garbingai ir su išmanymu perrims iš mūsų – jau nueinančių – dvasinės kultūros tęstinumo estafetę...

Liudas Dovydėnas

Atkelta iš 7 psl.

namelis). Rašytojas itin mėgsta aprašyti jauseną dabarties dinamišku išsivaizduotinu veiksmu: „Rami tyli rudens diena – nors dūšauk!“, – Eina sau pro tokią giraitę, diena tvaska kaip palivotas asotis, orą gerk ir nemirk“ (*Broliai Domeikos*). Kūrinių veiksmas nukeliamas į įvairių istorinių epochų foną: baudžiavą, kovų už nepriklausomybę metą, atkurtos Lietuvos laikus, trėmimą, pabėgėlių gyvenimą DP stovyklose, gyvenimą svetur – Amerikoje. Autorius pasakoja istorijas, kurių personažai –

įvairių tautybių žmonės: lietuviai, žydai, užklydę romai („čigonai“), kiti svetimtaučiai, amerikiečiai, nutautėję lietuviai. Rašytojas miklina plunksną, į savo vaizduojamą pasaulį įtraukdamas ir seną, ir jauną, turtingą bei vargšą.

Iš esmės savo kūryba Liudas Dovydėnas liko ištikimas lietuvių realistinės prozos tradicijai. Jo kūrybos naujumas – tai filosofiškesnių veikėjų sukūrimas ir realizmo praturtinimas poetiškesniu klotu. Paskaitę Liudo Dovydėno kūrinių, atarasite dovydėnišką žavesį.